

ALBINAS KAZLAUSKAS

Joniškėlio žemės ūkio mokykla

1808 metais Joniškėlio ir jo apylinkių dvarų savininkas Ignas Karpis (1780–1809) prieš pat ankstyvą mirtį parašė testamentą, kuriuo atleido savo dvarų valstiečius nuo baudžiatvokos, o paveldėtojus įpareigojo tam tikrą gaunamų pajamų dalį skirti parapinei mokyklai ir parapijos ligoninei įkurti. Testamente buvo numatytas apie 66 tūkstančių rublių fondas šioms įstaigoms išlaikyti, taip pat paskirta būsimoms sodyboms po žemės sklypą, pažymint, kad mokykla jį naudotų daržo ir sodo darbų mokymui. Numatyto fondo tvarkymas tuo pačiu testamentu buvo pavestas Vilniaus universitetui.

Oficiali Joniškėlio parapinės mokyklos įkūrimo data yra 1810 metai, tačiau mokslas prasidėjo 1811 m. sausio 2 dieną, kai mokyklą atidarė iš Vilniaus į Joniškėlį atsiųstas pirmasis mokytojas Jonas Blusys.

Mokykla buvo dviklasė, keturmetė, realinė. Mokiniai iš pradžių buvo mokomi skaityti lenkiškai ir rusiškai, gamtos, geografijos, matematikos ir šiek tiek braižybos.

Valstiečių vaikai mokykloje taip pat mokėsi augalininkystės, daržininkystės, sodininkystės, kaimo statybos pagrindų, gaudavo žinių apie kultūrinių augalų tręšimą.

Pirmuosius dvejus metus (I klasėje) buvo dėstomi bendrojo lavinimo dalykai, o trečiaisiais ir ketvirtaisiais metais (II klasėje) – daugiausia žemės ūkio pagrindai.

Mokymo priemonėmis rūpinosi Vilniaus universitetas. Bibliotekoje daugiausiai buvo lenkiškų knygų, apie ketvirtadalis jų – religinio turinio, keletas geometrijos, vienas kitas agrochemijos, žemdirbystės vadovėlis, J. H. Pestalocio „Elementarioji metodika“.

Ar šioje mokykloje buvo mokoma ir lietuvių kalbos, nenustatyta, tačiau Universitetas reikalavo, kad mokytojai mokėtų lietuviškai. Matyt, mokytojų ir mokinių bendrauta lietuvių kalba.

1822 m. mokyklos vizitatorius rašė, kad žiemą mokyklą lankė 10–40 vaikų.

Mokykloje nebuvo mokoma lotynų kalbos. Tai buvo rimta kliūtis tiems, kurie norėjo mokytis toliau. Todėl mokyklos populiarumas ilgainiui mažėjo.

Po Igno Karpio mirties Joniškėlio dvarą paveldėjo jo pusbrolis Eustachijus Karpis (1785–1848), vėliau išplėtęs Karpių žemės valdas.

Po 1831 m. sukilimo iš mokymo programos pašalinus agronomijos pagrindų mokymą, Joniškėlio mokykla tapo paprasta parapine mokykla, tačiau senesnieji mokytojai, kaip rašo pedagogikos istorijos tyrinėtojas Arnoldas Endzinas, ir toliau mokė vaikus agronomijos.

Mecenatas Ignas Karpis. Nuotrauka iš Lietuvos nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos rankraštyno fondų

1838 m. mokykla buvo pertvarkyta į žemesniąją agronomijos mokyklą. Ilgokai svarstyta, kuria kalba, be privalomosios rusų, mokytį: lenkų ar lietuvių.

Tik tradiciškai tęsiamas agronomijos mokymas jau nepasiekė ankstesnio lygio, tačiau nenutrūko. Taigi XIX a. viduryje Lietuvoje išliko du žemės ūkio mokslo židiniai – Joniškėlyje ir Rietave, kur 1859–1862 m. agronomijos mokyklą išlaikė ją įkūrę dvarininkai Oginskiai. Nėra duomenų, kaip 1863 m. sukilimas palietė Joniškėlio mokyklą. Tačiau tik po 3 dešimtmečių vietoje planuotos žemesniosios agronomijos mokyklos čia steigiamą mokomoji agronomijos ferma, turėjusi tapti teorinio agronomijos mokymo ir ūkinės praktikos mokykla. Iš archyvuose išlikusio mokymo plano matyti, kad mokslas truko trejus metus, prasidėdavo spalio 1 d. ir baigdavosi per Jurgines (balandžio 23 d.). Pirmaisiais metais daug dėmesio skiriama bendrajam lavinimui, kitus dvejus – agronomijos, gyvulininkystės, žemėtvarkos pagrindams, praktikos darbams. Specialiojo mokymo teorijai numatyta skirti 60 proc. viso laiko. Uždraudus lietuviškąją spaudą, mokykloje buvo mokoma rusų kalba.

Nuo 1881 m. vyresniuoju mokytoju dirbo S. Ošoklinskis, nuo 1884 m. jaunesniuoju – F. Michailovas.

Pagal I. Karpio testamentą mokyklą ir mokomąją fermą globojo 1868 m. Joniškėlio dvarą paveldėjęs Eustachijaus Karpio sūnus Felicijonas (1821–1888), Kauno ir Panevėžio apskričių bajorijos vadovas (maršalka).

1886 m. Joniškėlio mokykloje mokėsi ir ūkinę praktiką atliko 83 berniukai. Kai kuriais metais moksleivių skaičius siekdavo šimtą.

Ilgainiui teorinis agronomijos mokymas ir ūkinė praktika mokomojoje fermoje jau neatitiko laikmečio reikalavimų.

1899 m. liepos 1 d. caro nurodymu Joniškėlyje įkuriama žemesnioji žemės ūkio mokykla, pavadinta pirmojo fundatoriaus Igno Karpio vardu.

Senasis mokyklos pastatas Joniškėlio centre, šalia bažnyčios, buvo pernelyg ankštas. Gavus lėšų iš valstybės išdo, nuspręsta statyti naują. Mokslo apygardos architektas Bykovskis Mažupės ir Mūšos santakoje, I. Karpio mokyklai paskirtoje žemėje, suprojektavo didelį dviaukštį raudonų plytų pastatą. Jis buvo sumūrytas per vieną sezoną. Darbus vykdė rangovas iš Kauno – Rabinovičius.

1903 m. mokslo metus mokykla pradėjo naujuose rūmuose. Juose buvo įrengti ir mokytojų butai.

Mokslas truko penkerius metus. Per pirmuosius trejus buvo mokoma bendrojo lavinimo pagrindų, o kitus dvejus – žemės ūkio dalykų, agronomijos. Išėjusieji penkerių metų kursą dar galėjo vienerius metus mokytis papildomai. Jie gaudavo atestatą, kuris teikdavo lengvatų dėl karinės prievolės.

Atnaujintos mokyklos vadovu – mokytoju inspektoriumi tapo atsargos karininkas I. Čuchmasovas, dėstęs tiksluosius mokslus, mokytojais dirbo J. Jekimovas, M. Točilinas, A. Vietvinskis, S. Ošoklinskis, prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą – M. Itomlenskis, vėliau dėstęs Kauno aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje.

1903–1907 m. Joniškėlio žemesniojoje žemės ūkio mokykloje mokėsi Stanislovas Mastauskis, Povilas Snarskis, vėliau tapę žymiais mokslininkais.

Kaip nurodo prof. S. Mastauskis, mokykloje buvo dėstoma rusų kalba, mokytojai rėmėsi daugiatomiu V. Vargino agronomijos žinyne. Mokiniai daugiausiai tenkinosi pamokų užrašais.

Vadovėliai buvo gana brangūs, jų trūko, todėl moksleiviai užrašus daugindavo šapirografu ir išsidalindavo.

Pamokos vykdavo vėlyvą rudenį, žiemą ir ankstyvą pavasarį – kai sumažėdavo ūkio darbų. Mokiniai vasaros atostogų neturėjo: reikėdavo daug ir sunkiai dirbti, tačiau už tai visus mokymosi metus nemokamai buvo maitinami mokyklos valgykloje.

Į pirmą kursą kasmet priimdavo iki 60 mokinių. Bet tiek daug kandidatų ne visada atsirasdavo: 1906 m. tesusidarė apie 20. Lietuvių buvo nedaug, nes mokslas kainavo 75 rublius, o moksleiviams lietuviams buvo skirtos tik šešios stipendijos. Tuščias moksleivių vietas užimdavo turtingesnių latvių ūkininkų vaikai.

Mokyklos materialinė bazė buvo silpna. Tai liudija ir 1906 m. pedagogų posėdžio protokolas: trūko veislinių gyvulių, žemės ūkio technikos, patalpų.

Peterburge leistas „Lietuvių laikraštis“ 1905 m. rašė: „Agronomiškų mokyklų mūsų krašte visai nėra, išskyrus Joniškėlio, Pagojaus ir Panemunės, silpnai stovinčių, paskutinės dvi mergaitėms paskirtos. O kur toliau važiuoti nei į galvą neateina tėvams, kurie nori tik į gimnaziją, nė vaikams, nes jie daugiausia neturi supratimo, kur būtų geriau. Be speciališko gi mokslo nepakelsi žemdirbystės kultūros“.

Be minėtų trijų mokyklų, to meto Lietuvoje veikė dar kelios: Bubių, Dotnuvos, Obelių ir Paverkšnių. Jas įkūrė pažangiai ūkininkavę dvarininkai.

1914 m. vasarą prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. 1915 m. į Lietuvą skverbiantis kaizerinės Vokietijos armijai, Joniškėlio mokykla gavo nurodymą evakuotis į Rusijos gilumą. Dauguma mokinių liko Lietuvoje pas tėvus. Tik nedidelė jų dalis ir rusai mokytojai persikėlė į Jekaterinburgą.

1917 m. dėl mokinių stokos mokykla buvo uždaryta.

Kuriantis Nepriklausomai Lietuvos valstybei vis daugiau reikėjo žemės ūkio specialistų. 1920 m. pradėjo veikti Joniškėlio, Raseinių (Paverkšnių), Salų, dar po metų –Belvederio, o 1922–1927 m. – Plinkšių, Zylių, Veprių, Kvietiškių, Vabalninko, Aštriosios Kirsnos, dar vėliau – Alytaus ir Dabikynės žemesniosios žemės ūkio mokyklos, rengusios apsišvietusius ūkininkus. Jos buvo dviejų tipų: valdinės, išlaikomos Žemės ūkio departamento, ir privačios, išlaikomos visuomeninių organizacijų.

Į šias mokyklas buvo priimami baigę pradinės mokyklas 12–15 metų amžiaus moksleiviai.

Mokyklos kūrėsi išparceliuotuose ar nuomojamuose dvaruose. Jos turėjo nedidelius 50–90 ha mokomuosius ūkius.

Joniškėlio žemės ūkio mokyklos muziejuje saugomi klasių žurnalai liudija, kad pirmaisiais mokslo metais buvo mokoma bendrojo lavinimo dalykų, tačiau siauriau, populiariau nei vidurinėje mokykloje.

Antraisiais metais moksleiviai mokėsi žemės ūkio dalykų: bendrosios ir specialiosios žemdirbystės, sodininkystės, daržininkystės, miškininkystės, matavimų, žemės ūkio organizavimo ir kt., po pamokų atlikdavo praktikos darbus. Mokinių buvo nedaug: 1920 m. mokėsi 23, 1922 m. – 29, 1925 m. – 34, o 1940 m. – net 125 mokiniai. 1940 m. nuo mokesčio už gyvenimą bendrabutyje buvo atleisti mažžažemių tėvų vaikai. Tačiau beveik 80 proc. moksleivių buvo iš vidutinių ir net stambiųjų ūkių.

Mokykla turėjo apie 100 hektarų mokomąjį pienininkystės ūkį, javų valymo mašinų, veislinių gyvulių.

1923 m. mokyklos išlaikymas valstybei kainavo per 90 tūkst. litų, o ūkio išlaidos – apie 17 tūkst. litų (antra tiek duodavo mokomasis ūkis).

1940 m. mokyklos vizitavimo ataskaitoje rašoma, kad mokytojai išmano savo dėstomąjį dalyką, tačiau daugiau dėmesio turėtų skirti praktikos darbams; bibliotekoje per mažai knygų, nėra skaityklos. Mokyklos sodyba tvarkoma tinkamai. Mokomojo ūkio plotas sumažėjo iki 81 ha, nes dalis žemės atiduota Joniškėlio bandymų stočiai.

1920–1940 m. mokyklai vadovavo J. Valadka, V. Vitkauskas, J. Sadūnas, J. Čepinskis, J. Jovaiša, J. Dauparas, K. Steikūnas. Net keliolika metų mokytojavo agronomas P. Čenčius.

Vokiečių okupacijos metais žemės ūkio mokyklos nebuvo uždarytos. 1941 m. rugsėjį į Joniškėlio žemesniąją žemės ūkio mokyklą susirinko moksleiviai ir bolševikinės 1941 m. birželio 14–15 d. tremties išvengę mokytojai.

Joniškėlio mokyklos direktoriui J. Jovaišai mirus, 1943 m. jos vadovu tapo agronomas ir puikus pedagogas Povilas Tamulionis.

1945 m. Joniškėlio žemesnioji žemės ūkio mokykla pertvarkoma į žemės ūkio technikumą, rengusį vidurinės grandies specialistus (agronomus).

Norinčių mokytis Joniškėlio technikume buvo labai daug. Atsirado galimybė pasirinkti geriausiai pasirengusiuosius. Technikumo pedagogai priėmimo komisijoje ne tik atsižvelgdavo į mokyklos baigimo pažymius, bet atidžiai žiūrėdavo, ar būsimasis agronomas mėgsta žemę, gyvulius.

1947 m. iš Joniškėlio išsikėlus P. Tamulioniui, beveik du dešimtmečius technikumui vadovavo J. Gedminas – didelę tarpukario agronomo ir žemės ūkio pedagogo patirtį turintis specialistas.

Pokario metais trūkstant patalpų, prie mokyklos buvo statomi iš kaimų perkelti gyvenamieji namai. Didesniuose įsikūrė mokomosios klasės, o mažesniuose apsigyveno pedagogai.

1951 m. norinčiųjų mokytis buvo 175, deja, priimta perpus mažiau. Iki 1952 m. technikume paruošta apie 400 jaunesniųjų agronomų.

1953 m. įsteigtas Joniškėlio žemės ūkio technikumo neakivaizdinis skyrius.

1961 m., be agronomų, imta rengti zootechnikus, bet jų išleista tik dvi laidos.

1963 m. įsteigtas žemės ūkio mechanizavimo skyrius. 1961–1964 m. pastatytas naujas erdvus 640 vietų mokomasis korpusas. Mokomuosius kabinetus ir laboratorijas teko kurti beveik iš naujo, nes daug kas buvo pasenę ir netinkama. Ypač daug triūso įdėta įrengiant žemės ūkio mechanizavimo skyriaus mokomuosius kabinetus.

1968 m. buvo baigtas statyti 400 vietų moksleivių bendrabutis, gyvenamųjų namų kompleksas dėstytojams, tarnautojams, ūkio darbininkams. Buvo išasfaltuoti keliai ir takai, įrengtos žaliosios vejos, pasodinta dekoratyvinių želdinių, atnaujintas stadionas.

1969 m. prie technikumo mokomojo ūkio prijungtas gretimas kolūkis. Žemės plotas padidėjo iki 2400 ha. Ūkio plėtojimo kryptis liko ta pati – gyvulininkystė.

1970 m., siekiant sustiprinti gamybinį specialistų rengimą, technikumas pertvarkomas į tarybinį ūkį-technikumą.

1970–1985 m. jame mokėsi per 1000 moksleivių: du trečdaliai – dieniniame skyriuje, maždaug trečdalis – neakivaizdiniame.

Per visą pokario laikotarpį parengti 2808 agronomai dieniniame ir 1302 – neakivaizdiniame skyriuose. Dar 36 diplomai įteikti agrochemijos specialistams.

Plečiantis technikumui, daugėjo dėstytojų. Pokario metais jų buvo vos keletas, 1955 m. – jau 21, su aukštuoju išsilavinimu – 15. Specialiuosius (agronomijos) dalykus dėstė geri praktikai.

1974–1975 m. Joniškėlio technikume dirbo 56 dėstytojai, dauguma su aukštuoju išsilavinimu, nemaža pedagogine patirtimi. Daug jėgų, ugdydami jaunąją žemės ūkio specialistų kartą atidavė dėstytojai M. Mickienė, A. Varnas, E. Puodžiūnas ir daugelis kitų. Atvyko dirbti nemažai darbščių, kūrybingų inžinierių, kurie įrengė mokomuosius kabinetus ir laboratorijas. K. Jakilaitis įkūrė vieną geriausių Lietuvoje techninės mechanikos laboratoriją.

Ūkiui-technikumui ilgą laiką vadovavo E. Kamarūnas, F. Mingėla, A. Kiminas, V. Nainys.

1992 m. Joniškėlio žemės ūkio mokyklai sugražintas aukštesniosios vardas.

Tačiau ir moksleivių, ir dėstytojų sumažėjo. Dabar mokykloje dirba 40 dėstytojų ir mokytojų, 4 profesijų mokytojai ir 42 aptarnaujančiojo personalo darbuotojai.

Nuo 1993 m. sodininkystės ir daržininkystės mokymo kabinetui vadovauja J. Janeliūnienė, kuri prižiūri ir kolekcinį augyną, rūpinasi jaunųjų ūkininkų būrelio veikla. Biologijos kabineto veiklą plečia D. Namavičienė.

1994 m. pradėta rengti buhalterinės apskaitos, finansų ir ekonomikos specialistus. Nuo 1996 m. veikia šios specialybės neakivaizdinis skyrius, deja, neįstengiantis priimti visų norinčiųjų mokyti.

Būsimosios namų ūkio ekonomės mokosi gerai įrengtuose siuvimo, namų ruošos kabinetuose. Nuo 1995 metų jas moko pedagogės G. Motuzienė, N. Krasauskienė. Minėtos specialybės dalykus ne vienerius metus dėstė A. Ručienė, S. Liukpetrienė, D. Nainienė.

Nuo 1997 m. mokoma automašinių aptarnavimo ir remonto specialybės, į kurią priimami vaikinai su viduriniu išsilavinimu.

Dabartiniu metu, tęsiant agronomijos mokymo tradicijas, mokykloje rengiami bioorganinės žemdirbystės technologai, ekologinio ūkininkavimo žinovai. Labiausiai jų reikia Pasvalio ir Biržų – Lietuvos karstinio regiono – ūkiams. 1998 m. šią specialybę įsigijo 6 absolventai, šiemet tikimasi išleisti 14. Tačiau kaimo jaunimas per mažai domisi žemdirbio profesija.

Pastarąjį dešimtmetį Joniškėlio žemės ūkio mokyklai vadovavo G. Jakilaitienė, B. Krikščiūnas, o nuo 1996 m. – šios mokyklos auklėtinis J. Gudonis.

Minėdami agrarinio mokymo tradicijų Joniškėlyje šimtmetį, aukštesniosios žemės ūkio mokyklos pedagogai suskaičiavo, kad per 1945–1999 m. buvo įteikti 7783 diplomai. Tai iškalbingi skaičiai.

LITERATŪRA, ŠALTINIAI

1. Autoriaus pokalbių su prof. hab. dr. S. Mastauskiu, F. Kazlausku, K. Valašinu, S. Židoniū, V. Zaleckaite, P. Čenčiumi 1972-1974 m. užrašai, saugomi Joniškėlio aukštesniosios žemės ūkio mokyklos muziejuje.
2. *Endzinas A.* Specialiojo mokslo raidos Lietuvoje bruožai. V., 1974. P. 57-61.
3. *Endzinas A.* Žemės ūkio mokykla Joniškėlyje // „Žemės ūkis“. 1968. Nr. 7. P. 32.
4. *Jučas M.* Baudžiavos irimas Lietuvoje. V., 1972. P. 234.
5. Lietuvos laikraštis. 1905. Nr. 5. P. 52.
6. *Lukšienė M.* Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmoje pusėje. K., 1970. P. 79.
7. „Mūsų senovė“. T. 2. Nr. 3. P. 522.
8. Žemės ūkio ministerijos metraštis (1918-1924). K., 1927. P. 447.
9. Žemės ūkio ministerijos metraštis (1918-1938). K., 1939. P. 80-93.
10. Виленский календарь на 1903 год. Вильна, 1902. С. 206.
11. Памятная книжка Ковенской губернии на 1902 год. Ковно, 1901. С. 98.